

آذربایجان و ترکیه؛ تقویت همکاری در جغرافیای مناقشه

سفر اردوغان به جمهوری آذربایجان در یازده سپتامبر در حالی صورت گرفت، که باکو در یکی از پر تنش ترین دوران خود در روابط با ایروان به سر می‌برد

عادل/خبرگزاری آران
نویسنده: شعیب بهم

سفر اردوغان به جمهوری آذربایجان در یازده سپتامبر در حالی صورت گرفت، که باکو در یکی از پر تنش ترین دوران خود در روابط با ایروان به سر می‌برد.

روابط جمهوری آذربایجان با ترکیه، که از نظر زبانی و فرهنگی اشتراکات بسیاری با هم دارند، همواره به گونه ای بوده که کارشناسان را به این باور معتقد کرده که این دو کشور ترك زبان در پی همگرایی و تشدید پان ترکسیم در منطقه می‌باشند. موضوعی که بیش از همه، ارمنستان را نگران خواهد کرد چرا که اتحاد و ائتلاف این دو کشور می‌تواند توازن منطقه ای را به ضرر ارمنستان کند. یادداشت زیر نگاهی به روابط این دو کشور (ترکیه و آذربایجان) و اشتراکات قومی، زبانی و فرهنگی آن دو پرداخته است.

آذربایجان و ترکیه؛ تقویت همکاری در جغرافیای مناقشه

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و دگرگونی های ژئوپلیتیک ناشی از آن، آذربایجان در سال ۱۹۹۱، به عنوان پُرجمعیت ترین و بزرگترین کشور منطقه ی قفقاز جنوبی به استقلال دست یافت. منابع غنی انرژی و همچنین موقعیت آذربایجان در حوزه انتقال انرژی و کالا، این کشور را به کانون جاذبه در رقابت قدرت های جهانی تبدیل نمود.

برخورداری از منابع غنی انرژی به همراه موقعیت ژئوپولتیکی و راهبردی، ارتباط فرهنگی چندگانه با غرب و اسلام و همچنین ترک زبانان و کشورهای جدا شده از شوروی سابق در اروپای شرقی، توجه بازیگران بین المللی و منطقه ای را به جمهوری آذربایجان جلب کرد.

بر این اساس در شرایطی که فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی نوعی خلاء قدرت در منطقه بوجود آورده بود، لذا فرصت های تازه ای برای بازیگران خارجی پدید آمد. یکی از بازیگرانی که طی سال های گذشته به نفوذ خود در آذربایجان عمق استراتژیک بخشیده، ترکیه است.

البته باید توجه داشت که روابط آذربایجان و ترکیه همیشه در سطح بالایی قرار نداشته و با فراز و فرودهایی مواجه بوده است. در چنین شرایطی، سفر رجب طیب اردوغان، نخست وزیر ترکیه در ۱۱ سپتامبر ۲۰۱۲ به جمهوری آذربایجان می‌تواند تا حدی در رفع نگرانی ها و چالش های موجود در روابط دو کشور موثر واقع شود.

نگاهی به روابط آذربایجان و ترکیه

سیاست خارجی آذربایجان در سال های پس از استقلال به شکلی بوده که می‌توان «غرب گرایی» را به عنوان مهمترین اولویت و «حل مناقشه قره باغ» را به عنوان عمده ترین هدف آن مشخص نمود. در واقع دو مشخصه «غرب گرایی» و «حل مناقشه قره باغ»، همواره جزو لاینفک اصول، اهداف و اولویت های سیاست خارجی آذربایجان بوده اند. در این بین استقلال جمهوری آذربایجان برای کشورهای منطقه نظیر ایران، ترکیه و روسیه فرصتی درخشان پدید آورد.

ترکیه از همان آغاز استقلال آذربایجان، در این جمهوری منافع راهبردی، اقتصادی، توسعه طلبانه و ژئوپلیتیکی مشاهده می‌کرد. از این رو ترکیه به دنبال گسترش پان ترکسیم و ارائه الگوی حکومت غیردینی یا سکولار خود برای آذری ها برآمد. ایران به دلایل تاریخی، دینی، اقتصادی و امنیتی خواهان روابط عمیق با جمهوری آذربایجان و مردم آن شد و روسیه نیز به طور عمده به دلایل نظامی - امنیتی مایل بود آذربایجان را در کنار دیگر جمهوری های قفقاز و آسیای مرکزی، در زیر چتر استراتژیک خود قرار دهد.

از آنجا که این جمهوری آذربایجان، امنیت خود را در خروج از حوزه نفوذ روسیه و جدا از ساختارهای منطقه ای و در پیوستن به ساختارهای فرامنطقه ای یورو آتلانتیکی جستجو نموده است. البته این امر باعث نشده که این کشور از مناسبات منطقه ای قدرتمند برخوردار نباشد. در واقع جمهوری آذربایجان با توسعه روابط منطقه ای خود، از هر ابزار و اهرمی جهت پیشبرد سیاست خارجی خود به خصوص درباره بازیس گیری قره باغ استفاده کرده است.

در میان کشورهای همسایه، روابط آذربایجان و ترکیه در نوع خود ویژه و منحصر به فرد است. در ۹ نوامبر ۱۹۹۱، ترکیه اولین کشوری بود که استقلال جمهوری آذربایجان را به رسمیت شناخت. روابط دیپلماتیک با جمهوری آذربایجان پس از امضای یک پروتکل در ۱۴ ژانویه ۱۹۹۲ آغاز شد. در آن تاریخ، سرکنسولگری ترکیه در باکو به وضعیت سفارت ارتقا یافت. علاوه بر این ترکیه به افتتاح کنسولگری در نخجوان و گنجه نیز پرداخت. همچنین آذربایجان نیز علاوه بر دایر نمودن سفارت در آنکارا، به تاسیس کنسولگری در استانبول و در قارص مبادرت ورزید.

به طور کلی طی سال های گذشته، دو کشور اراده لازم برای ترسیم و پیاده کردن یک رابطه کاملا صمیمی و در حد استراتژیک را از خود نشان داده اند. شاید تعبیر «یک ملت - دو دولت» که حیدرعلی اف همواره در سخنرانی ها و مصاحبه هایش به منظور تبیین و ترسیم روابط باکو - آنکارا بکار می‌برد و هم اینک نیز توسط فرزندش الهام علی اف به کار گرفته می‌شود، بهترین جمله در خصوص روابط باکو و آنکارا باشد. واقعیت این است که مناسبات دوستانه و روابط مستحکم باکو و آنکارا اولاً مبتنی بر ملاحظات سیاسی است و ثانیاً حول محور ملی گرایی قومی دور می‌زند.

مسئله الگو برداری جمهوری آذربایجان از نوع نظام سیاسی و سیستم لائیک حاکم بر ترکیه، نقش زیادی در این نزدیکی و همگرایی داشته و یکی از دلایل اصلی نگاه استراتژیک دو طرف به یکدیگر است. علاوه بر این، تاکید بر نژاد و قومیت مشترک و محوریت «ترک گرایی» در هر دو کشور به عنوان اصلی ترین و مهمترین عامل هویت بخش توده های مردمی، عامل تعیین کننده دیگر در این فرایند به شمار می‌آید. بر این اساس ترکیه مهمترین شریک منطقه ای آذربایجان است و همواره از منافع و سیاست های باکو در خصوص مسائل منطقه ای نظیر مناقشه قره باغ حمایت کرده است.

در مجموع، روابط سیاسی، نظامی، اجتماعی و اقتصادی بین دو کشور در عالی ترین سطح برقرار است و تاکنون دیدارهای مهمی میان سران ترکیه و آذربایجان صورت گرفته است که از آن جمله می‌توان به سفر عبدالله گل رئیس جمهور ترکیه به آذربایجان در اوت ۲۰۱۰ اشاره نمود که به انعقاد "توافقنامه همکاری استراتژیک و کمک متقابل" میان دو کشور منجر شد. همچنین سفر الهام علی اف در سپتامبر ۲۰۱۰ به استانبول نیز به امضای توافقنامه مهمی تحت عنوان "شورای عالی همکاری استراتژیک" منجر شد که از اهمیت به سزایی در روابط دو کشور برخوردار است.

چالش ها و پیوندها

اگر چه زمان زیادی از استقلال آذربایجان نمی‌گذرد، با این حال طی سال های گذشته، سیاست خارجی ترکیه در قبال باکو با جهت گیری های مختلفی مواجه بوده است. چنانکه در سال های نخست پس از استقلال آذربایجان، ترک ها با نگاهی پان ترکیستی به آذربایجان می‌نگریستند، اما در سال های بعدی به خصوص پس از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه، دیدگاه آنکارا به یک رویکرد منطقه ای براساس منافع ملی تغییر کرد.

این مسئله به همراه تغییر و تحولاتی که در سال های اخیر در سیاست خارجی ترکیه بوجود آمده، تا حد زیادی روابط آنکارا و باکو را تحت تاثیر قرار داده است. در واقع سیاست خارجی ترکیه تحت هدایت احمد داوود اوغلو و دکترین «به صفر رساندن مشکلات با همسایگان» موجب شد که دست کم دو چالش عمده در روابط ترکیه و آذربایجان بوجود آید.

نخست آنکه، عادی سازی روابط میان ترکیه و ارمنستان باعث بروز نگرانی هایی در باکو شد. به رغم آنکه آنکارا در روند عادی سازی روابط با ایروان اعلام کرد که به هیچ وجه نظر خود را درباره مناقشه قره باغ تغییر نمی‌دهد، با این حال آذری ها از این خط مشی جدید ترکیه به شدت ناراحت شدند و به انحاء مختلف نیز نگرانی خود را بروز دادند. در همان زمان، وزارت امور خارجه جمهوری

